

A SZABADALMI KÉNYSZERENGEDÉLYEZÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI VIZSGÁLATA

VASS László Ádám
PhD hallgató

Szegedi Tudományegyetem, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék

1. BEVEZETÉS

A MAL Zrt. ajkai timföldgyárában 2010 októberében bekövetkezett tragikus ipari baleset a legsúlyosabb hasonló esemény volt az utóbbi időben Magyarországon. Az ilyen mértékű áldozatokkal, egészségkárosodással és anyagi kárral járó események jogi relevanciájának kutatása során természetesen első a felelősség kérdése. A tömegtájékoztatás jellemző módon szintén a felelősök megtalálására koncentrál, sokszor a történetek jó ízlés határát meghaladó, vagy a károsultak emberi méltóságát és személyhez fűződő jogait sértő módon történő ábrázolásával.¹ Annak megállapítása, hogy az alumíniumgyártás során keletkező vörös zagy veszélyes hulladéknak minősül-e az Európai Unió joga, vagy a hazai jog szerint,² szintén rendkívül jelentős kérdés, mivel befolyásolja a felelősség alapját és mértékét.

Mindemellett azonban lényeges szempont a kár elhárítása, a szennyezett talaj megtisztítása is, hiszen ennek sikere határozza meg az iszapömléssel érintett települések jövőjét. Noha ez nagyrészt természettudományos kérdés, az iparjogvédelem szemszögéből a jog érdeklődésére is számot tart. A talaj rekultivációja és a kármentesítés során nagy eséllyel használhatnak fel olyan műszaki megoldásokat, amelyek iparjogvédelmi oltalom alatt állnak. Az iparjogvédelem jogintézményei a jogosultat a tulajdonoshoz hasonló kizárólagos pozícióba helyezik, azaz mindenki köteles tartózkodni a megzavarásától. Mivel ezen kizárólagos jogviszony miatt a jogosult magánérdekei összeütközésbe kerülhetnek a közérdekkel, szükséges annak megvizsgálása, hogy a közérdek védelme milyen garanciális szabályokkal biztosított, illetve biztosítható. Ilyen esetben ugyanis a kárelhárításhoz fűződő közérdek elsőbbséget kell, hogy élvezzen az iparjogvédelmi jogosultak magánérdekeivel szemben, így előfordulhat, hogy akaratuk ellenére kell találmányukat, vagy más, oltalom alatt álló műszaki megoldásukat hasznosítani. Erre vonatkozó szabályok bevezetését nemzetközi egyezmények lehetővé teszik, mégis kevés ország jogrendszerében találhatók ilyen rendelkezések.

Az iparjogvédelem rendszerének legjelentősebb jogintézménye a szabadalom, így elsősorban ennek szabályai igényelnek vizsgálatot az oltalom közérdekű áttörésének szempontjából. A magyar szabadalmi lajstromban több olyan szabadalom is található,³ amely a

1 Vö.: BAKOS Eszter: *A hírszolgáltatás során megvalósuló jogsértések a személyhez fűződő jogok tekintetében* című cikkével, 1.2. fejezet.

2 Vö.: KAPRINAY Eszter: „Nem veszélyes” vörösiszap / *Veszélyes jogszabályi háttér* című cikkével, 4.1. fejezet.

3 Lásd ügyszám: P0600317, *Eljárás kohászati vashordozó és egyéb fém- vagy fémoxidtartalmú melléktermékek és vas vagy egyéb fém vagy fémoxidhordozó veszélyes hulladékok ipari alapanyaggá alakítására.*

vörösiszap-szennyezésről szóló híradások alapján alkalmas lehet a keletkezett károk mérséklésére, illetőleg a vörösiszap ipari nyersanyagként történő felhasználására, a hasznosításra azonban még nem került sor. Olyan szabadalomra is találunk példát, amely, feltehetően a hasznosítás hiánya miatt, megszűnt.⁴ Mivel azonban a magyar jog egyáltalán nem ismeri a közérdekű szabadalomkorlátozást, hatályban lévő szabadalmak esetén a hasznosítás kikényszerítése, szűk kivétellel, nem lehetséges. Minderre figyelemmel szükséges a szabadalom közérdekű korlátozása, esetleg elvonása jogintézményeinek nemzetközi vizsgálata és az eredményeinek függvényében annak megítélése, hogy bizonyos jogintézmények meghonosíthatóak-e a magyar jogban.

2. A SZABADALOM TARTALMA – A SZABADALOM, MINT VERSENYESZKÖZ

A szabadalom a találmányok védelmét biztosító jog, mely a szabadalmasnak abszolút szerkezetű, negatív tartalmú jogosultságot biztosít a találmány hasznosítására az oltalmi idő alatt.

A szabadalmak kialakulása⁵ előtt a feltalálók titokban tartották találmányaikat, mert csak így lehetett biztosítani a kizárólagos hasznosítást. Mivel azonban ez nem szolgálja a közérdeket és a fejlődést, az államok privilégiumokat kezdtek adományozni a feltalálóknak a találmány nyilvánosságra hozataláért, vagyis a műszaki megoldás feltárásának ellenértéke a jogi védelem.

Az állami monopóliumból adódóan a szabadalom a verseny hatékony eszköze, mert időlegesen megakadályozza, hogy a versenytársak a technológiát megszerezzék, vagy felhasználják. Jogszerűen csak a jogosult engedélyével hasznosíthatják a műszaki megoldást, ezért pedig általában díjat kell fizetni. Az oltalmi idő lejártá után az újítás a közkincs része lesz.⁶

3. A SZABADALMAS JOGAI ÉS KÖTELEZETTSÉGEI

A szabadalmas legfontosabb jogosultsága a hazai jogszabályok és nemzetközi egyezmények rendelkezései szerint a *kizárólagos hasznosítási jog*. Ennek alapján bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül

- a) előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja a találmány tárgyát képező terméket, vagy e terméket ilyen célból raktáron tartja vagy az országba behozza;

Ezekhez bővebben lásd: *Interjú Szépvölgyi Jánossal, az MTA Kémiai Kutató központ Anyag és Környezet-kémiai Központjának igazgatójával*, Inforadio, a Géniuszt magazin 2010. október 15-i adása, 2. rész, elérhető: <http://inforadio.hu/audio/00032/00032693a.mp3>, hozzáférés dátuma: 2011. július 7.

4 Lásd ügyszám: P0101718, *A timföldgyártás során keletkezett, nátronnal szennyezett ipari hulladék ártalmatlanítása, és ipari nyersanyaggá történő teljes átalakítása*, vagy ügyszám: 3524/87, *Eljárás vörösiszap többlepcső, hulladékmentes feldolgozására és vegyipari alapanyagok kinyerésére*. A megszűnt szabadalmak esetében jogon kívüli területről van szó, hiszen az oltalom megszűnésével a műszaki megoldás a *public domain*, azaz a közkincs része lesz, és azt bárki hasznosíthatja.

5 Az első állami privilégiumot adományozó dokumentum az 1474-es Velencei Dekrétum volt.

6 TATTAY 2003, 250. p.

- b) használja a találmány tárgyát képező eljárást, vagy – ha tud arról, illetve a körülmények alapján nyilvánvaló, hogy az eljárás nem használható a szabadalmas engedélye nélkül – másnak az eljárást használatra ajánlja;
- c) előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja, vagy ilyen célból raktáron tartja, vagy az országba behozza a találmány tárgyát képező eljárással közvetlenül előállított terméket.⁷

A szabadalmas kötelezettsége a találmány hasznosítása, azonban ez a magyar jogban csak implicite következik a törvényből.⁸ Ez a lehetőség egyben a kényszerengedélyezés egyik fajtája, így a későbbiekben szólnunk róla.

A jogosultat rendkívül erős pozícióba helyező szabadalmi oltalom lehetőséget teremt a kizárólagos joggal való visszaélésre. Annak ellenére ugyanis, hogy a szabadalom a tulajdonjoghoz hasonló jogosultságokkal ruházza fel az alkotót, lényeges különbségek is mutatkoznak. A szabadalom lényege, hogy a feltaláló nyilvánosságra hozza találmányát, ezért pedig az állam jogi védelemben részesíti, hogy a kifejlesztés költségei megtérülhessenek. Ezáltal az állam ösztönzi a műszaki fejlődést és a tudományos kutatást. Az oltalmi idő alatt tehát a feltaláló érdeke élvez elsőbbséget a közérdekkel szemben, a közkincs majdani gazdagításáért illeti meg a kizárólagos hasznosítási jog.⁹ Mindazonáltal a jogviszonyban a tulajdonjognál hangsúlyozottabban jelenik meg a közérdek, mivel a tudományos fejlődést előmozdító találmányok nyilvánosságra hozatala és hasznosítása az egész emberiség javát szolgálja. Könnyű belátni, hogy ez egyben azt is jelenti, hogy joggal való visszaélésnek¹⁰ minősülhet, ha a szabadalmas nem hasznosítja a találmányt. Különösen akkor, ha a hasznosítást olyan körülmény indokolja, amely egészségügyi, vagy anyagi kárt okozhat, vagyis a magánérdekének védelme nem eredményezheti a közérdek aránytalan sérelmét. Szükséges azt is leszögezni, hogy a szabadalmas nem ellenérdekelt a hasznosításban, a jogintézmény célja ugyanis, hogy a költségesen kifejlesztett újszerű műszaki megoldásból haszonra tegyen szert. Nem szabad megfélemlkezni arról sem, a kényszerlicencia lényegesen kisebb hátrányt jelent a jogosult számára, mint például az ingatlan kisajátítás, hiszen a hasznosítási jog fennállása időben korlátozott és nem kizárólagos. Mivel a hasznosítás elmulasztásának különböző okai lehetnek, minden esetben vizsgálni kell, hogy visszaélésszerű-e a hasznosítás hiánya.

A hasznosítási készség hiánya esetén erősen indokolt a joggal való visszaélés fennállásának vizsgálata, ugyanis az utóbbi időben főleg az Egyesült Államokban terjed a szabadalomhalmozás és rosszhiszemű pervitel gyakorlata, illetve az erre gazdasági modellt alapító „*patent troll*”¹¹ tevékenység. A jogrendszer reagált a szabadalmas jogainak ilyen rosszhiszemű gyakorlására, az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága az *Ebay v.*

7 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról (a továbbiakban: *Szt.*) 19.§ (2) bekezdés a) és b) pont. Lásd még: Megállapodás a Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól (hazánkban kihirdette az 1998. évi IX. törvény, a továbbiakban: *TRIPS*), 28. cikk.

8 *Szt.* 31.§. A nemzetközi jog lehetőséget teremt ilyen szabályok alkalmazására. Lásd: Az Ipari Tulajdon Oltalmára Létesült Párizsi Unió Egyezmény (hazánkban kihirdette az 1970. évi 18. törvényerejű rendelet, a továbbiakban: *PUE*) 5. cikk A) (2) bekezdés és *TRIPS* 30. cikk.

9 Lásd bővebben: BENDZSEL 2006.

10 *Ptk.* 2. § (2) bekezdés és *Szt.* indokolás a 28-33.§§-hoz.

11 A kifejezést 2001-ben Peter Detkin, az Intel vezető jogtanácsosa tette népszerűvé, magyarra leginkább rosszhiszemű szabadalomgyűjtőként fordítható. Lásd: LERER 2006.

*MercExchange*¹² ügyben foglalkozott szabadalombitorlási perekkel. A legfőbb bírói fórum úgy határozott, hogy szabadalombitorlás esetén nem lehet automatikusan az alperest a tevékenységétől eltöltő végzést (*injunction*) hozni, illetőleg nem lehet a végzés meghozatalát olyan alapon elutasítani, hogy a felperes nem hasznosítja a szabadalmat. Ehelyett az eltöltő végzés kiadása feltételeinek fennállását minden esetben vizsgálnia kell a bíróságnak.¹³ Ezzel a bíróság megnehezítette a hasznosítás nélküli pereskedésen alapuló jövedelemszerzést, a trollok legfőbb fegyvere ugyanis az azonnali eltöltő végzésért folyamodás volt. A rosszhiszemű szabadalomgyűjtő esetében tehát legtöbbször valóban fennáll a joggal való visszaélés, így a későbbiekben bemutatandó, hasznosítás hiánya miatti kényszerengedély megadása általában indokolt a közérdek védelmében.

Kevésbé egyértelmű a hasznosítási képesség hiánya miatt elmulasztott hasznosítás. Ilyen esetben a szabadalmas általában a fejlesztésbe, vagy a piacosításba bevonható források szükségessége, vagy a találmány ipari alkalmazhatóságának nem megfelelő szintje miatt áll el a jövedelmező hasznosítástól.¹⁴ Így tehát nem lehet szó rosszhiszeműségről, vagy joggal való visszaélésről, a probléma megelőzését a kutatás-fejlesztés állami ösztönzésének hatékony rendszere és az egyetemek innovációs tevékenységének támogatása segítheti elő.¹⁵ Ennek ellenére felmerülhet olyan helyzet, amikor valamely anyagi, vagy más nehézség miatt nem hasznosuló szabadalom jelent megoldást egy természeti csapás, vagy ipari baleset következményeinek elhárítására. Ilyenkor azonban, szankcionálásra okot adó körülmény hiányában, álláspontom szerint nem a kényszerengedélyezés a közérdek érvényesítésének megfelelő módja, hanem a jogosulttal folytatott, adott esetben hatósági tárgyalás és együttműködés, ami által lehetővé válik a találmány méltányos díjazás ellenében történő felhasználása akár az állam, akár piaci szereplők által.

4. A SZABADALMI KÉNYSZERENGEDÉLY

A közérdek hangsúlyosabb megjelenése mellett a szabadalom a korlátaiban is különbözik a tulajdonjogtól. Számos olyan törvényi korlát található nemzetközi egyezmények alapján a magyar jogban is, amelyek korlátozzák a jogosult lehetőségeit, harmadik személyek jogainak teret engedve. Ezek a korlátok a jogkimerülés, az előhasználati jog, a továbbhasználati jog, a tranzitforgalom kedvezmény, és a kényszerengedély.

A szabadalmi kényszerengedély a szabadalmi kizárólagos jog visszaélésszerű gyakorlásának megakadályozására szolgál. Jogi természetét illetően több álláspont is ismert, ehelyütt, mivel témánk szempontjából ennek pontos meghatározása nem szükséges, csak a fő irányzatokat ismertetjük. Az első szerint a kényszerengedély az állam által alkalmazott szankció mások érdekeinek védelmére,¹⁶ míg másik megközelítésben alakító jognak tekinthetjük, hatalmasságnak, amely révén az állam egyoldalúan hozhat létre jogviszonyt.

12 *Ebay Inc. v. MercExchange L.L.C.*, 547 U.S. 388 (2006).

13 *Uo.*

14 Az ipari alkalmazhatóság az *Szt.* indokolása szerint csak reprodukálhatóságot jelent, nem szükséges tehát a találmány hasznossága (pl. az amerikai joggal ellentétben, ld. 35 U.S.C. § 101). Vagyis egy nem megfelelően átgondolt szabadalmaztatás esetén a feltaláló könnyedén azzal szembesülhet, hogy találmánya csak nagyon magas költségek mellett lenne gyártható, így a piac nem mutat iránta érdeklődést.

15 Állami Számvevőszék, 2005, III. rész.

16 TATTAY 2003, 274. p.

4.1. A kényszerengedély szabályai

A kényszerlicencia nemzeti jogba történő bevezetését nemzetközi egyezmények teszik lehetővé. A *PUE* szerint „[a]z unió mindegyik országa jogosult kényszerengedély adását lehetővé tevő jogszabályi rendelkezéseket kibocsátani avégett, hogy elejét vegye a szabadalom adta kizárólagossági jog gyakorlásából folyó esetleges visszaéléseknek, pl. a gyakorlatbavétel elmulasztásának.”¹⁷

A másik nemzetközi jogforrás a *TRIPS*, mely szerint: „[a] Tagok rendelkezhetnek a szabadalomból eredő kizárólagos jogok hatálya alól meghatározott kivételekről, feltéve, hogy az ilyen kivételek nem ésszerűtlenül ellentétesek a szabadalom szokásos hasznosításával és nem sértik aránytalanul a szabadalmas jogos érdekeit, figyelembe véve harmadik felek jogos érdekeit is.”¹⁸

A *TRIPS* egyezményben foglalt egyéb szabályok:

- az engedélyeket egyedileg kell elbírálni;
- a hasznosítás előtt a javasolt hasznosító megkísérelte, hogy méltányos kereskedelmi feltételek mellett engedélyt szerezzen a jogosulttól, de erre vonatkozó erőfeszítései elfogadható időn belül nem jártak eredménnyel;¹⁹
- a hasznosítás terjedelme és időtartama arra a célra korlátozott, amelyre engedélyezték;
- a hasznosítás nem lehet kizárólagos, nem engedményezhető;
- elsősorban a belső piac kielégítésére kell engedélyezni;
- a jogosultnak megfelelő díjazás jár;
- jogorvoslat a határozat és a kártalanítás mértéke ellen.²⁰

A nemzetközi egyezmények tartalmát átvizsgálva elmondható, hogy a szabadalmas jogait korlátozó rendelkezések bevezetését úgy teszik lehetővé, hogy a megfelelő garanciák érvényesülését biztosítják. Bármely fajta korlátozás tehát aggálytalanul átültethető a nemzeti jogokba, amint arra az alábbiakban példát is láthatunk.

4.2. A kényszerlicencia fajtái

A nemzeti és nemzetközi jogszabályok és egyezmények elemzése során összefoglalóan a kényszerengedély következő típusait találhatjuk:

- versenyjogi jogsértés orvoslására adott kényszerengedély;
- a hasznosítás elmulasztása miatt adott kényszerengedély (leggyakoribb);
- közérdekű kényszerengedély;
- kényszerengedély a szabadalmak függősége miatt;
- kormányzati hasznosítás;

¹⁷ *PUE* 5. cikk A) (2) bekezdés.

¹⁸ *TRIPS* 30. cikk.

¹⁹ Ez alól kivételt képez az országos szükséghelyzet, az egyéb rendkívüli sürgősségi körülmény, illetve a közhasznú, nem kereskedelmi hasznosítás. Lásd: *TRIPS* 31. cikk b) pont.

²⁰ *TRIPS* 31. cikk.

– gyógyszerek esetében adott kényszerengedély.²¹

A nemzetközi gyakorlatban a kényszerlicencia számos fajtája ismert, melyeknek különböző rendeltetése van. Jelen tanulmány témájához igazodva csak a közérdekű szabadalomkorlátozás szabályait mutatjuk be.

5. A MAGYAR JOG SZABÁLYAI

A szabadalmi rendszert és azon belül a kényszerlicencia jogintézményét szabályozó nemzetközi egyezmények általános vizsgálata után áttérhetünk az ezek alapján becikkelyezett nemzeti jogszabályok elemzésére, elsőként ezek közül a magyar szabadalmi törvényt vesszük szemügyre. Az *Szt.* a kényszerlicencia három típusát ismeri.

a) *Kényszerengedély a hasznosítás elmulasztása miatt.* Amennyiben a szabadalmas a szabadalmi bejelentés benyújtásától számított 4 éven belül (vagy a szabadalom megadásától számított 3 éven belül, ha ez a hosszabb) az ország területén a belföldi kereslet kielégítése érdekében nem hasznosította a találmányt, nincs előkészület, és másnak sem adott hasznosítási engedélyt, az ezt kérelmező számára kényszerengedélyt kell adni, kivéve, ha a szabadalmas mulasztását igazolja.²² A törvény alapján mérlegelés nélkül megadandó a kényszerengedély, ha a fenti feltételek fennállnak. Ilyen esetben azonban a jogosult jogainak korlátozását elsősorban nem a közérdek indokolja, hanem a kérelmező gazdasági érdeke, aki a kizárólagos jog hiányában maga hasznosítaná a találmányt. A közérdek közvetve jelenik meg annyiban, amennyiben a társadalom érdeke a műszaki fejlesztések minél jobb hasznosulása, tekintet nélkül arra, hogy abból ki részesül anyagi előnyben.

Ipari baleset, vagy természeti csapás esetén azonban ez a jogintézmény kevés segítséget nyújt, hiszen alkalmazására csak a törvény által megszabott időtartam lejártát után van lehetőség, amennyiben akad olyan hasznosító, aki az engedély kiadását kérelmezi.

b) A magyar jogban szereplő második típus a *szabadalmak függősége miatt adott kényszerengedély.*²³ Ha a szabadalmazott találmány másik szabadalom megsértése nélkül nem hasznosítható, a függő szabadalom jogosultjának kérelmére kényszerengedélyt kell adni, feltéve, hogy a függő szabadalom szerinti találmány számottevő gazdasági jelentőségű műszaki előrelépést jelent. A szabadalmak függősége miatt adott kényszerengedély a gazdasági szereplők jogainak összeütközése esetén nyújt megoldást. A függő szabadalom, noha a gátló szabadalomhoz képest jelentős továbbfejlesztést testesít meg, mégiscsak az eredeti alapszik. Amennyiben a jogosult az eredeti szabadalmassal nem tud megegyezni az engedélyezés kérdésében, úgy kérelmére az állam kényszerengedéllyel teszi lehetővé, hogy találmányát hasznosítsa.

c) A harmadik eset a közegészségügyi problémákkal küzdő országokba történő kivitelre szánt gyógyszeripari termékek előállításával kapcsolatos szabadalmak esetében

21 Lásd *TRIPS*, *PUE*, *Szt.* idézett rendelkezései, *Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen* (német verseny-törvény) Erster Abschnitt, a gyógyszer szabadalmakhoz: *Dohai Deklaráció* a TRIPS Egyezményről és a Közegészségről, 2001. november.

22 *Szt.* 31.§.

23 *Szt.* 32.§.

adott kényszerengedély.²⁴ A rendelkezést a 816/2006/EK parlamenti és tanácsi rendelet tölti ki tartalommal, a hatóság az abban foglalt követelmények teljesülése esetén ad kényszerengedélyt. A rendelet értelmében a legkevésbé fejlett országok meghatározhatják, hogy milyen gyógyszerből mennyire van szükségük, a tagállamok szabadalmi hatóságai pedig kényszerengedélyt adnak a szabadalommal védett gyógyszerek exportálási célú gyártására, így a rászorulóknak kedvezőbb áron jutnak hozzá a gyógyászati termékekhez.

A kényszerengedély külföldi jogokban előforduló leggyakoribb fajtái közül a magyar jogban csak néhány található meg. A kisajátításra emlékeztető, állam részére adott kényszerengedély szintén kevés jogrendszerben fordul elő, ennél valamivel gyakoribb, de nem széles körben alkalmazott az állam által harmadik személy részére adott kényszerlicencia. Minderre figyelemmel indokolt azon országok jogi rendelkezéseinek vizsgálata, amelyek a közérdekű szabadalomkorlátozás valamely formáját lehetővé teszik.

6. A NÉMET JOG BEMUTATÁSA

Az egyik európai állam, amelynek joga a szabadalmak közérdekű hasznosítását ismeri, Németország. A szabadalmi törvény²⁵ hivatkozott rendelkezése szerint „[a] szabadalom hatálya nem áll be, amennyiben azt

- a szövetségi kormány határozata értelmében közérdekből, vagy
- a hatáskörrel rendelkező szövetségi szerv határozata értelmében a szövetség biztonsága érdekében kell hasznosítani.”²⁶

A korlátozás szabályai ezen kívül rendelkeznek a határozat elleni jogorvoslat lehetőségéről,²⁷ és a szabadalmast megillető méltányos díjazás iránti igényről.²⁸

Az AIPPI német csoportjának közleménye szerint a hivatkozott törvényhelyen közérdek alatt az állam valamennyi közérdekű feladatának és a közszolgáltatásoknak a megfelelő biztosítását, például a közegészségügyi veszélyhelyzetek, természeti csapások elhárítását, a munkabiztonság fenntartását, néhány esetben kivételképpen a közlekedésbiztonság fenntartását, vagy az oktatás- és nevelésügy alapvető célkitűzéseinek megvalósítását kell érteni.²⁹ Schulte szerint a *szövetség biztonsága* nemcsak a honvédelmet, hanem a belső veszélyeket is jelenti, így különösen ipari balesetet, természeti csapásokat.³⁰

A jogszabály értelmezése alapján ez a fajta kényszerengedély a törvény erejénél fogva fennálló, közérdekű hasznosítási jogot jelent, mely állami szervek rendelkezése folytán illeti meg akár az állam szerveit, akár valamely gazdálkodó szervezetet. Noha a törvény lehetőségét biztosít rá, a rendelkezést 1950 óta nem alkalmazták.³¹

²⁴ Szt. 33/A.§.

²⁵ Patengesetz, 16. Dezember 1980 (BGBl. 1981 I S. 1), letzte Änderung durch: Art. 1 G vom 31. Juli 2009 (BGBl. I S. 2521). (A továbbiakban: *PatG*.)

²⁶ § 13 Abs 1 *PatG*, Staatliche Benutzungsanordnung.

²⁷ § 13 Abs 2 *PatG*. Bármely határozat megtámadható a Szövetségi Közigazgatási Bíróságon.

²⁸ § 13 Abs 3 *PatG*. A díj mértékének megállapítása rendesbírószágon megtámadható.

²⁹ AIPPI Bericht Q187.

³⁰ Schulte gondolatát idézi: BUSSE et al. 2003, Rn. 7.

³¹ AIPPI Bericht Q187.

7. KÉNYSZERENGEDÉLYEZÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK JOGÁBAN

Az Egyesült Államok jogának vizsgálata a témánk szempontjából két jogintézmény bír relevanciával, az egyik a közérdekű szabadalomhasználat, a másik az állami forrásból kifejlesztett találmányokat védő szabadalmak állam általi hasznosítása.

7.1. Közérdekű szabadalomhasználat

Amennyiben az Egyesült Államokban hatályos szabadalom által védett találmányt az Egyesült Államok, vagy annak érdekében harmadik személyek felhasználják a szabadalmas engedélye, vagy egyébként jogalap nélkül, a szabadalmas keresettel élhet az Egyesült Államok ellen és méltányos illetve teljes összegű kártalanítás illeti meg.³²

Noha a keresethatósági jogot a törvény egyértelműen definiálja, a jogalkalmazás számára kérdéses volt, hogy amennyiben az állam által megbízott harmadik személy (lásd fent: az Egyesült Államok érdekében) végzi a hasznosítási cselekményt (a jogellenességet kizáró ok hiányában a szabadalombitorlást), kizárólag az államtól követelhető-e a kártalanítás. A Szövetségi Fellebbviteli Bíróság³³ a *Severson ügyben* megállapította, hogy a szabadalmas kizárólag az állam ellen fordulhat kártalanításért, és az állam nevében eljáró harmadik személy nem felelős szabadalombitorlásért.³⁴

Amennyiben a hasznosítást az állam rendeli el, magatartása tehát szükségképpen jogszerű, szabadalombitorlást nem követhet el, és az itt szabályozott kártalanítás az egyetlen igény, amellyel az állammal szemben a szabadalmas felléphet. Az igény érvényesítése jogvesztő határidőhöz kötött: a hasznosítási cselekménytől számított 2 évig van rá lehetőség. Ezen határidőn belül a szabadalom hasznosítását elrendelő közigazgatási szervhez kell a kártalanítás iránti kérelmet benyújtani. Ennek elutasítása esetén az elutasítástól számított 6 hónapon belül lehetséges keresettel fordulni a bírósághoz.³⁵

A kártalanítás pontos mértékéről, illetve az érvényesíthető költségekről a törvény rendelkezik.³⁶ A megfelelő kártalanítás megállapításának alapja a jogosultnál beállt kár, illetve a jogosult indokolt költségei, ideértve az eljárásban igénybe vett szakértői és jogi képviselői díjat is.³⁷ A kártalanítás további korlátja azonban, hogy a szakértői és jogi képviselői díj érvényesítésére csak a magánszemély feltalálónak, a non-profit szervezetnek és az 500 főnél kevesebb munkavállalót foglalkoztató gazdálkodó szervezetnek van lehetősége.³⁸

32 United States Court of Federal Claims 28 U.S.C. § 1498.

33 United States Court of Appeals for the Federal Circuit.

34 *Severson Environmental Services, Inc. v. Shaw Environmental, Inc.*, 477 F.3d 1361 (2007).

35 28 U.S.C. § 2401.

36 28 U.S.C. § 1498.

37 A bírósági gyakorlatból lásd különösen: *Leesona Corporation v. the United States* 599 F.2d 958 (Fed. Cir. 1979).

38 28 U.S.C. § 1498.

7.2. Szövetségi hozzájárulásból fedezett szabadalmakhoz kapcsolódó jogok

Az Egyesült Államokban a közfinanszírozású kutatóhelyek iparjogvédelmi tevékenységére nézve forradalmi újítást jelentett a Bayh-Dole törvény elfogadása 1980-ban.³⁹ A törvény legfontosabb rendelkezése ugyanis, hogy lehetővé teszi az egyetemeknek, hogy az állami pénzeszköz felhasználásával kifejlesztett találmányokra is saját jogon szabadalmat szerezzenek. A törvény elfogadását követő 10 évben az egyetemek által bejelentett szabadalmak mennyisége megötszöröződött.⁴⁰

Témánk szempontjából azonban jelentősebbek a törvény által a szövetségi kormány számára fenntartott jogok. Annak ellenére ugyanis, hogy az állami hozzájárulásból fedezett fejlesztések eredményire az egyetemet illeti meg a szabadalomhoz való jog, egyéb szabályok erős jogosultságokat tartanak fenn a támogató kormányzati szerv számára – a bevezető rendelkezések alapján – közérdekből.⁴¹ Ezek az ún. *march-in rights*,⁴² amelyet a tartalmát is figyelembe véve leginkább szerződéskötési jognak, vagy egyszerűen kényszerengedélynek lehet fordítani. A kérdéses normaszöveg így hangzik:

„Olyan szabadalom esetén, amelynek jogosultja kisvállalkozás, vagy nonprofit szervezet, az a kormányzati szerv, amelynek támogatásával a szabadalom tárgyát képező találmány létrejött, követelheti a szabadalom jogosultjától, hogy az adott helyzetben ésszerű feltételekkel nem kizárólagos, részben kizárólagos, vagy kizárólagos hasznosítási engedélyt adjon valamely megfelelő licenciavevőnek. Amennyiben a szabadalmas ezt megtagadja, a kormányzati szerv jogosult megadni a hasznosítási engedélyt, ha

- a jogosult nem hasznosítja a szabadalmat és ésszerű időn belül nem várható, hogy megkezdje,*
- ez közbiztonsági vagy közegészségügyi okból szükséges és az ehhez szükséges követelményeknek a jogosult nem tett eleget,*
- szövetségi jogszabályban foglalt közérdekű hasznosítás szükséges és az ehhez szükséges követelményeknek a jogosult nem tett eleget, vagy*
- a jogosult a hasznosításra nem kötött olyan szerződést, vagy azt megszegte, amely alapján az egyesült államokbeli hasznosítás döntően egyesült államokbeli gazdálkodó szervezet által történhetne.”*

Az amerikai szabályozás egyes részei európai szemmel nézve aggályosak. A közérdekű szabadalomhasznosítás esetén a szabadalmas persze jogosult kártalanításra (a fent említett korlátokkal), azonban a hasznosítás elrendelését nem támadhatja meg bíróságon. Az állami forrásból kifejlesztett találmányokat védő szabadalmak licencelése pedig kifejezetten problémákat vethet fel, a jogszabályi rendelkezés ugyanis nem elég pontos, és diszkriminatív volta mellett is hozhatók fel érvek. Az első felmerülő kérdés, hogy a megfelelő licenciavevő kiválasztása a szabadalmas, vagy a kormányzati szerv hatásköre-e, a másik pedig, hogy milyen szempontok alapján lehet a jelölt megfelelő. Ugyancsak problémás, hogy csak kisvállalkozásokra és nonprofit szervezetekre terjed ki a törvény hatálya,

39 Patent and Trademark Law Amendments Act, vagy Small Business Patent Procedures Act (Bayh-Dole Act). Lásd: 35 U.S.C. § 200-212.

40 LEDEBUR – BUENSTORF – HUMMEL 2009, 68. p.

41 35 U.S.C. §200.

42 35 U.S.C. §203, a szerző fordítása.

vagyis, egy állami forrásokat bevonó nagyvállalat nem jogosult szabadalmi bejelentést tenni az általa kifejlesztett találmány tárgyában.

Ugyanakkor azt is ki kell hangsúlyozni, hogy a Bayh-Dole törvény hatályba lépése óta a Nemzeti Egészségügyi Intézet,⁴³ amelynek hatáskörébe tartozik a közérdekű kényszerengedélyek megadása, egy alkalommal sem adott ilyen engedélyt. Utoljára 2010 augusztusában nyújtottak be kérelmet a Genzyme gyógyszergyártó cég által hasznosított két gyógyszerészeti szabadalom tárgyában. Mivel a cég ideiglenesen nem volt képes a gyártásra, a piacon készlethiány alakult ki, ennek orvoslását várták a magánszemély kérelmezők a kényszerengedélytől. A hatóság azon az alapon utasította el a kérelmet, hogy az alatt az idő alatt, amíg egy új gyártó felkészül a piac ellátására, a Genzyme is valószínűleg elhárítja a gyártás akadályait. Az elutasítás másik érve szerint egy gyógyszeripari cég sem tett ajánlatot a Genzyme-nak, hogy a kimaradó időre licenciába vennie a szabadalmakat, így a kormány sem adhat erőszakkal engedélyt.⁴⁴ Ezzel a hatóság tulajdonképpen a törvény célját kérdőjelezi meg, oka valószínűleg a piacgazdaság rendkívül fontosnak tartott szerepe az Egyesült Államokban.

Egy 2011-es döntésében a Legfelsőbb Bíróság is gyengítette valamelyest a Bayh-Dole törvény pozícióit, kimondta ugyanis, hogy a szabadalmi rendszer alapja, hogy a szabadalom a feltalálót illeti meg, vagyis amennyiben a szolgáltatás kritériumai⁴⁵ nem állnak fenn, vagy a felek eltérően nem állapodnak meg, a munkáltató nem formálhat jogot a találmányra csak azért, mert állami támogatásban részesül a kifejlesztés.⁴⁶

8. AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG JOGA

Az Egyesült Államok után egy másik common law jogrendszerű ország, az Egyesült Királyság jogát vizsgáljuk abból a szempontból, hogy milyen lehetőséget tartalmaz a szabadalmak közérdekű korlátozására. A vizsgálandó jogforrás az 1977-ben elfogadott Patents Act.⁴⁷

A szabadalmazott találmányok hasznosítása a „Korona céljaira” című szakaszában a törvény akként rendelkezik, hogy bármely kormányzati szerv, vagy kormányzati szerv által írásban felhatalmazott személy a szabadalom jogosultjának engedélye nélkül jogosult a Korona szolgáltatában az alábbi hasznosítási cselekmények végzésére az Egyesült Királyság területén, bármely szabadalmazott találmány esetén: előállítás, használat, behozatal, birtoklás, értékesítés, értékesítésre felkínálás, eljárás felhasználása termék előállítására.⁴⁸ Következésképp e cselekmények nem valósítanak meg szabadalombitorlást.⁴⁹

A kapcsolódó értelmező rendelkezések szerint a Korona céljai magukba foglalják bármely termék értékesítését honvédelmi célokra, meghatározott gyógyszerek és orvosi

43 National Institute of Health (<http://www.nih.gov>).

44 DeGIULIO 2010.

45 Az amerikai jog nem rendelkezik jogszabályban az alkalmazotti és szolgálati találmányokról, így a munkáltató munkavállalói találmányokhoz fűződő jogait minden esetben a munkaszerződés határozza meg.

46 Board of Trustees of the Leland Stanford Junior Univ. v. Roche Molecular Sys, 563 U.S. (2011). Lásd: www.supremecourt.gov/opinions/10pdf/09-1159.pdf.

47 The Patents Act 1977.

48 *Uo.*, Section 55.

49 *Dory v Sheffield HA* [1991] FSR 221 (Ch D (Patents Ct)).

készítmények értékesítését, illetve a Belügyminiszter döntése szerint az atomenergia előállításával, felhasználásával, vagy annak kutatásával összefüggő tevékenységeket.⁵⁰

További szabályok azonban veszélyhelyzet esetére bővítik a kényszerengedély adását indokoló körülmények körét, pontosan a szélesebb közérdekű használat irányába. Ilyen rendelkezés például a közösség életéhez és jólétéhez szükséges ellátások biztosítása, az ipar, a mezőgazdaság vagy a kereskedelem jövedelmezőségének és termelékenységének fenntartása, vagy külföldi humanitárius veszély elhárítása.⁵¹

A kártalanítást rendező szabályok szerint valamely szabadalomnak a Korona céljaira történő hasznosítása esetén a hasznosítást végző kormányzati szerv kártalanítást fizet a szabadalmasnak, illetőleg a kizárólagos licencia jogosultjának, minden olyan kárért,⁵² amely a Korona céljaira történő hasznosítás miatt elmaradt szerződéskötések következtében érte.⁵³ A kártalanítás meghatározásakor figyelembe kell venni a szabadalmas kényszerlicencia adásakor meglévő gyártási vagy egyéb kapacitásának mértékét. Amennyiben a kártalanítás mértékében a felek nem tudnak megegyezni, azt a bíróság állapítja meg.⁵⁴ Ugyancsak bírósági útra tartozik a Korona általi használattal összefüggő bármely más jogvita is, ideértve a kényszerengedély kiadása elleni jogorvoslatot is.⁵⁵

Összegezve az angol jog jellemzőit, láthatjuk, hogy a közérdekű hasznosítás lehetősége valamelyest bővebb, mint az amerikai szabályozásban, a gazdasági és szociális helyzet alakulásától függően számos esetben lehetséges a szabadalmak kényszerengedélyezése.

9. BEFEJEZÉS

Megállapítható, hogy az elemzett országok jogában található, kényszerengedélyezést szabályozó rendelkezések, és az azokkal összefüggésben kialakult joggyakorlat megfelelően szolgálja mind az állam, mind a jogosultak érdekeit. Mivel a tulajdonjog korlátozásának garanciái lényegében a szabadalomkorlátozásnál is megtalálhatók, biztosított a védelem az állami önkénnyel szemben.

A közérdekű szabadalomkorlátozás feltételei általánosságban a TRIPS egyezmény 30. cikkéből olvashatók ki, ezek szem előtt tartásával könnyen illeszthetők új rendelkezések nemzeti jogunkba.

Álláspontom szerint megfontolandó az ismertetett jogintézmények valamelyikéhez hasonló szabályozás átültetése a magyar jogba. Jelenleg ugyanis nincsen olyan jogszabály, amely alapján lehetséges lenne egy szabadalmi oltalom alatt álló találmány közérdekű hasznosítása a jogosult akarata ellenére. A bemutatott külföldi jogokban látható, hogy a korlátozás mindig a bírósági jogorvoslat lehetősége mellett történik és időtartama is csak az okot adó körülmény fennállásáig terjedhet. Annak ellenére, hogy egy hasonló

⁵⁰ Patents Act, Section 56.

⁵¹ *Uo.*, Section 59.

⁵² A törvény az elmaradt szerződéskötés, illetve a nem megkötött szerződés kifejezést használja, ez alatt a tényleges kárt és az elmaradt hasznót kell érteni.

⁵³ Patents Act, Section 57A (1)-(4).

⁵⁴ *Uo.*, Section 57A (5).

⁵⁵ *Uo.*, Section 58.

rendelkezés alkalmazása semmiképpen sem lehet gyakori, hiánya éppen a ritka, emberi életet és vagyonbiztonságot veszélyeztető helyzetekben okozza a legnagyobb kárt, amint ezzel Magyarország is tragikusan szembesülhetett 2010 őszén.

Természetszerűleg az állam által közhatalmi minőségben alkalmazott kényszerlicencia adás előtt szükséges a szabadsalom jogosultjával tárgyalásokat folytatni és piaci alapon megpróbálni szerződést kötni, azonban amennyiben ez súlyos késedelmet okozna, vagy nem vezet eredményre, indokolt a közhatalmi fellépés.

BIBLIOGRÁFIA

- AIPPI Bericht Q187 = *Beschränkungen von ausschliesslichen Rechten des geistigen Eigentums durch Wettbewerbsrecht*. Lásd: https://www.aippi.org/download/committees/187/GR187germany_german.pdf. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. július 7.)
- Állami Számvevőszék, 2005 = Állami Számvevőszék: *Kutatástól az innovációig – a K+F tevékenység helyzete, néhány hatékonysági, finanszírozási összefüggése Magyarországon*, 2005
- BÁNDI 2006 = BÁNDI Gyula: *Környezetjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006
- BENDZSEL 2006 = BENDZSEL Miklós: *Fátyoltánc a szabadalmi titok körül*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2006. február, 8–20. p.
- BUSSE et al. 2003 = BUSSE, Rudolf – KEUKENSCHRIJVER, Alfred – SCHWENDY, Klaus – BAUMGARTNER, Thomas – HACKER, Franz – SCHUSTER, Gabriele: *Patentgesetz*, Walter De Gruyter Inc., 2003
- DEGIULIO 2010 = DEGIULIO, James: *HHS Denies Request to Exercise Bayh-Dole „March-in” Rights for Fabrazyme*. Lásd: <http://www.patentdocs.org/2010/12/hhs-denies-request-to-exercise-bayh-dole-march-in-rights-for-fabrazyme.html>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. augusztus 7.)
- FODOR 2007 = FODOR László: *Környezetvédelmi jog és igazgatás*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007
- JNO állásfoglalás 2011 = *A Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosának állásfoglalása az Ajkai Timföldgyár területén bekövetkezett vörösiszap katasztrófa építésügyi jogi és hatósági háttere vonatkozásában*, Budapest, 2011. Lásd: http://jno.hu/hu/af/619-2010_vorosizsap.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. június 30.)
- LEDEBUR – BUENSTORF – HUMMEL 2009 = LEDEBUR, Sidonia VON – BUENSTORF, Guido – HUMMEL, Martin: *University Patenting in Germany before and after 2002: What Role Did the Professors’ Privilege Play?* In: *Jena Economic Research Papers*, 2009, 68. p. Lásd: http://www.econ.mpg.de/files/2009/staff/Buenstorf_2009-068.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. július 7.)
- LERER 2006 = LERER, Lisa: *Going once? IP Law & Business*, October 2006
- TATTAY 2003 = TATTAY Levente: *A szellemi alkotások joga*. Szent István Társulat, Budapest 2003